

Гарашова С. Формування енергетичного інтересу США у Каспійському регіоні.

У статті досліджено питання геополітичного і гео економічного інтересів США у Каспійському регіоні. Відзначено, що після розпаду Радянського Союзу Прикаспійський регіон посів одне з центральних місць у світовій політиці, перетворився на арену досить гострого геополітичного суперництва між провідними державами планети. США мали серйозні енергетичні інтереси у регіоні і всіма засобами намагалися їх забезпечити. У цій статті проаналізовано деталі цього питання.

Ключові слова: США, регіональна політика, геостратегія, енергетичні інтереси, Каспійський регіон, Південний Кавказ.

Garashova S. Formation of power interest of the USA in the Caspian region.

In this article is investigated the question of geopolitical and geo-economic interest of the USA in the Caspian region. It is noted that after disintegration of the Soviet Union the Caspian region occupied one of the central places in world politics, turned into the arena of rather sharp geopolitical rivalry between leading powers of a planet. The USA had serious power interests in the region and intended to provide these interests with all means. In presented article the details of this question are analyzed.

Keywords: USA, regional policy, geostrategy, power interests, Caspian region, South Caucasus.

Кондратенко О. Ю.

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ СТАТУС РОСІЇ ЯК РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти зовнішньої політики РФ у контексті аналізу трансформацій її геополітичного статусу після розпаду СРСР. Також презентовано та проаналізовано бачення концепції євразійської геополітики різними авторами. Висвітлено геополітичну та гео економічну діяльність Росії у площині її двох ключових векторів: європейського та євразійського.

Ключові слова: геополітика, гео економіка, геополітична стратегія, євразійська доктрина, Росія.

Зникнення одного з полюсів півстолітнього глобального протистояння, що було імперативом Ялтинсько-Потсдамської системи, ознаменувало не лише крах світового соціалізму, але й масштабні «геополітичні зсуви» у рамках нового світового порядку. Потреба пояснення низки процесів сучасного світового розвитку зумовила

актуалізацію такої галузі гуманітарних знань, як геополітика з її постійними претензіями відносно перетворення на самостійну науку. Саме геополітичні дослідження наближають до розуміння статусу конкретної держави в сучасному світі, дають можливість більш чітко зрозуміти мотиви національних інтересів, а також збагнути розвиток різнорівневих стосунків між різними міжнародними суб'єктами у контексті їх захисту. Тут цілком доречними видаються слова російського політолога Ю. Гладкого, котрий відзначає: «...Геополітика – це передусім аналітична оцінка «балансів» і «контрбалансів», що забезпечують відому стійкість між державами» [2, 129]. Сучасну геополітику, у плані її розуміння як процесу, тісно пов'язують з проблемою безпеки. Приміром, лише консолідоване геополітичне бачення здатне мінімізувати ряд внутріполітичних проблем Росії з якими вона зіткнулася після розпаду СРСР. Не випадково окремі експерти наголошують на тому, що шлях до вирішення низки російських проблем лежить в самій площині геополітичного освоєння російського простору [4, 57].

Отже, геополітику можна розглядати як певну сферу знань стосовно зовнішньополітичного розвитку держави чи групи держав, навчальну дисципліну, науку, методологію, процес тощо.

Сьогодні геополітика як порівняно молода галузь стала об'єктом прискіпливої уваги вітчизняних та зарубіжних вчених. Варто розпочати з російських дослідників, оскільки їх розвідки безпосередньо пересікаються з тематикою нашої статті. Зокрема, російська геополітична думка представлена роботами таких вчених, як К. Гаджиєв, Ю. Гладкий, В. Дергачов, О. Дугін, С. Панарін, К. Сорокін тощо.

Не менш активно моніторять проблему російської геополітики у своїх розвідках зарубіжні представники: Дж. Най, З. Бжезинський, Р. Кохейн, А. Коен, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, Дж. Шерр та ін.

Не оминули своє увагою проблеми геополітики і українські науковці у контексті дослідження діяльності регіональних та глобальних систем. Як об'єкт окремої наукової уваги представлений євразійський геополітичний простір, у якому домінує Росія. Цілий ряд пов'язаних з цією тематикою питань синтезовано у працях О. Волошина, І. Дудко, О. Ірхіна, Б. Канцелярука, Г. Перепелиці, О. Потехіна, М. Рижкова, О. Шергіна тощо.

Враховуючи складність проблематики автор статті ставить за мету висвітлення теоретичного аспекту геополітичної діяльності РФ у контексті аналізу запропонованих євразійських стратегій та доктрин, а також розкриття практичної сторони геоекономічного статусу Росії

шляхом інтерпретації сукупності різнорівневих зовнішньоекономічних зв'язків.

Відповідно до мети поставлено наступні завдання:

- визначити та проаналізувати доктринальні імперативи євразійської політики РФ;
- розкрити трансформацію геополітичного статусу Росії після краху СРСР;
- висвітлити європейський гео економічний вектор Росії;
- показати здобутки та перспективи російської зовнішньоекономічної політики в АТР.

Модернізація концептуалізації геополітичного розвитку РФ відбувається в умовах формування багатопольярного світу. У контексті цього Росія намагається виконати т. зв. «євразійську місію», передусім шляхом активної політики як на європейському, так і азійському напрямках [8, 62]. У політологічній літературі вже тривалий час фігурує риторична дилема відносно геополітичного статусу Росії у сучасній світо системі. Розмаїтість політичного та політологічного дискурсів сприяє висуненню та апробації низки геополітичних концепцій та стратегій від цілком прагматичних до відверто фантастичних у формуванні яких приймають участь слов'янофіли, західники, неоевразійці тощо. Посилення уваги до геополітики пояснюється серйозними змінами і прискоренням всіх без виключення процесів у сучасному світі. Такий стан речей вимагає від політиків усіх рівнів професійної орієнтації в умовах такої динаміки задля прийняття чітких і виважених рішень.

Вектор сучасного геополітичного дискурсу щодо РФ спрямовується, переважно, у бік двох наступних дилем: чи є Росія великою державою, здатною вливати на глобальні процеси, чи вона має все ж таки статус регіональної держави, реальний вплив якої обмежується країнами, розміщеними по периметру її кордонів? [19, 153]. Така ситуація сприяє появі цілої низки геостратегій від радикальних (неоімперських, державницьких) до відверто націоналістичних. Всупереч прогнозам у сучасній Росії актуалізується геополітична концепція О. Дугіна, яка передбачає створення трансконтинентальної Євразійської неоімперії (євразійського мосту), у якій Росії відводиться ключова роль системного ядра. Необхідною умовою на шляху до створення такої імперії є відновлення геополітичного впливу на всьому пострадянському просторі через т. зв. «різношвидкісну» систему інтеграцій. Водночас у цій концепції простежується акцент на відновленні глобальної конфронтації Росії зі США, у ході якої останні мають бути зміщені з «наддержавного

геополітичного трону» та поступитися місцем одразу кільком геополітичним центрам. Саме це, на думку О. Дугіна, повинне стати запорукою багатопольосного світоустрою. Другим постулатним базисом для Росії є виведення Європи з-під впливу США та розширення євразійських утворень за рахунок європейських держав на кшталт Німеччини [3, 212-213; 252-253; 367-369]. Тому навряд чи дивним видається те, що саме ідеї О. Дугіна та інших сучасних євразійців покладені в основу російської концепції зовнішньої політики, одним із пунктів реалізація якої стала анексія Криму у березні 2014 р. Так, останнім часом з подіями в Україні пов'язують відправну точку перегляду міжнародної системи безпеки, що оформилася упродовж останніх двадцяти років. Можна констатувати, що розпочавши приховану агресію проти України, порушивши тим самим її суверенітет і територіальну цілісність, Росія кинула виклик світовому порядку і міжнародному праву, змінюючи парадигму поведінки великих держав на геополітичній арені. До того ж окремі американські сенатори сьогодні визнають, що з втратою геополітичних позицій США світ стає все більш небезпечним у плані розширення зони конфліктності, у т. ч. й за рахунок відносно стабільного європейського простору.

Доповнює ідею О. Дугіна менш радикальна геостратегія Г. Зюганова, ідеологічним стрижнем якої є підтримка динамічної рівноваги між ключовими центрами світової сили на протигагу однополярності США. Водночас для автора ідеї модель стійкого розвитку пострадянського простору має стати альтернативою західному капіталізму, який є неприйнятним для православної цивілізації на чолі з Росією. Принцип стійкого розвитку покладений в основу геополітичної концепції О. Панаріна, котрий ув'язує безпеку російських кордонів з використанням переваг геополітичного положення РФ, що має у підсумку сприяти економічному, соціальному і культурному розвитку держави. Також реінтеграція пострадянського простору, у відповідності до цієї концепції, має поєднуватися із встановленням альтернативного постсоціалістичному ідеологічному вакууму суспільного устрою [11, 356-358].

На думку В. Хачатурова, Росія, як і весь пострадянський простір, має виконувати роль своєрідної стабілізаційної геополітичної осі світу. Автор стверджує, що саме від ситуації в РФ та на пострадянському просторі багато в чому буде залежати стабільність в усьому світі [18, 23]. К. Сорокін запропонував двокомпонентну стратегію, яка включає як збереження/розширення геополітичного впливу Росії на пострадянському просторі через традиційні економічні стосунки так і

підтримку зв'язків з країнами далекого зарубіжжя на основі т. зв. «балансуючої рівновіддаленості». Таке формулювання спрямоване на підтримку ідеї існування небезпеки надмірного зближення з провідними центрами сили, ризику перетворення Росії на ведену країну та загострення боротьби за перерозподіл енергетичних ресурсів [14, 55-56]. Зрештою, подібного принципу рівновіддаленості дотримується С. Кортунов, який наголошує, що Росія має інтегруватися у світову економіку виключно як рівноправний суб'єкт світової політики та вибудовувати при цьому прагматичні відносини з провідними центрами сили [6, 38-40].

Процес глобальної реструктуризації зумовив появу низки нових міжнародних учасників, у тому числі й за рахунок суб'єктів пострадянського простору. Такий стан речей підштовхнув представників різних політологічних шкіл вдатися у своїх розвідках, присвячених аналізу нової системи міждержавних відносин, до використання терміну «багатополярність». Ідея багатополярності стала «священною коровою» і для тих представників російського політологічного дискурсу, які чимдалі розуміли примарність ідеї наддержавності для нової Росії. Зокрема, упродовж 90-х рр. ідеї політологів були цілком співзвучними з офіційною позицією РФ у особі її президента Б. Єльцина та очільника МЗС Є. Примакова, котрі у своїх офіційних виступах підкреслювали багатополярний характер сучасного світу. Саме тому в Росії набула свого актуального розголосу ідея т. зв. світового концерну великих держав, покликаного визначити конфігурацію сучасного світу. Проте окресливши такий постулат, представники російської політологічної думки не поспішають дефініціювати поняття «багатополярність», пропонуючи широкій громадськості своєрідний завуальований образ «бажаного майбутнього» як свого роду ідеального світоустрою. Зважаючи на означене, Кремль чимдалі впертіше просуває власний проект геополітичного майбутнього з тим, щоб хоч якось компенсувати втрату наддержавного статусу та зберегти бодай мінімальний вплив на світові процеси, у т. ч. й через участь у формуванні світової архітектури безпеки. Вирішення алгоритму такого масштабного завдання бачиться Москві здебільшого через нарощування постачання енергоносіїв на світовий ринок, за умов збереження сприятливої цінової кон'юнктури, та початок формування під її егідою низки «різношвидкісних» євразійських інтеграційних об'єднань.

Попри все загальноновизнаним залишається той факт, що Росії навіть у далекостроковій перспективі навряд чи вдасться відновити статус наддержави, співвимірний зі США або Китаєм у зв'язку з відсутністю

необхідних для цього зовнішньополітичних ресурсів. Поки єдиним геополітичним аргументом для РФ залишається успадкований від СРСР ядерний щит, котрий дозволяє зберігати відносний паритет у відносинах зі США та іншими світовими центрами сили. Проте сьогоднішні ядерна зброя вже не виконує тієї ролі, яка відводилася їй у добу «холодної» війни. Зокрема, цілий ряд політичних експертів доводить, що нуклеризація перестала бути тим критерієм, що визначає потенціал сучасної держави та її міжнародний геополітичний статус. Приміром, показником потужності сучасної держави є займаний статус у сфері інноваційних технологій, у яких саме Росія займає далеко не перші позиції. За останніми даними в РФ інноваційну продукцію випускає не більше 10 % підприємств, тоді як у Євросоюзі такий показник сягає понад 80 %. Все це змушує російський політичний істеблішмент активізувати пошуки шляхів оптимізації зовнішньополітичного розвитку своєї держави в умовах формування багатопольярного світу. Геостратегічне положення Росії, що кардинально змінилося після 1991 р. зумовило також реструктуризацію її стратегії. Остання має трансформуватися у відповідності до інтересів вже регіональної держави.

Попри значні втрати зовнішньополітичного ресурсного потенціалу з крахом СРСР, Росії достатньою мірою вдалося зберегти статус трансконтинентальної держави, а разом з ним і роль повноцінного суб'єкта/актора світової політики. Все це дає можливості Кремлю визначати сучасну геополітичну картину світу. Стратегічним пріоритетом РФ як стрижневої держави православної цивілізації є формування інтеграційних об'єднань, які у перспективі можуть сприяти залученню у російську орбіту низки суміжних держав, близьких за своєю культурною ідентичністю. Першочерговим завданням для РФ після дезінтеграції пострадянського простру, став пошук свого місця у новій геополітичній системі, синонімом якої є багатопольярний світ. У зв'язку з цим питання оптимізації стратегії геополітики РФ ставиться у залежність від реалій нового світоустрою. Доповненням до цієї тези є констатація того, що зовнішньополітичний розвиток РФ має нерозривно поєднуватися із пошуком нового вектору політичного і соціально-економічного розвитку [7]. Вироблення нової геополітичної стратегії РФ значною мірою відповідає парадигмі відомого метра американської політології Г. Кіссінджера, який бачить Росію невід'ємним силовим «пазлом» багатопольярного світу.

Перед новою Росією як національною державою поставила мета входження у нову систему міжнародних відносин відповідно до її ресурсних можливостей. Таке завдання полягає в тому, що РФ,

керуючись модернізованою стратегією, прагне зайняти достойне місце в багатополярній світосистемі. Представниками політичних та наукових кіл було констатовано, що попри слабнучу економіку, виражену у її мінімальному річному зростанні, РФ все ж володіє потужними природними, військовими та пропагандистськими можливостями.

Не менш актуальним є питання підвищення рівня національної і міжнародної безпеки країни як теоретичного узагальнення складової національних інтересів, оскільки перспективи трансформації Росії у наддержаву в умовах подальшого розмивання сучасної системи міжнародної безпеки виглядають сумнівними. Саме системи національної і державної безпеки, що пересікаються у соціокультурному і етнополітичному рівнях, сприяють інтеграції міжнародного суб'єкта у світовий геополітичний простір. Актуальність зміцнення національної безпеки пов'язується з тим, що сьогодні під національною безпекою розуміється передусім фізичне виживання суверенної держави у контексті збереження її територіальної цілісності і здатності реагувати на потенційні виклики і загрози. Концепція національної безпеки РФ тісно переплітається з її військовою доктриною, яка передбачає підготовку держави до ліквідації реальних і потенційних військових загроз, у т. ч. й з використанням ядерної зброї. Зокрема, одним із головних завдань військової доктрини РФ є попередження військових конфліктів і збереження миру як на міжнародній арені, так і в межах суверенної території країни. Загалом же розуміння національної безпеки РФ як однієї з центральних проблем геополітики зводиться до балансу захисту держави як від зовнішніх, так і внутрішніх загроз [4, 57].

Відомий німецький політик і экс-міністр закордонних справ ФРН Й. Фішер у одному зі своїх інтерв'ю відзначив, що В. Путін фактично з перших днів свого президентства ставить перед собою три основні цілі: покласти край залежності пострадянської Росії від Заходу; поновити суверенітет над більшістю колишніх радянських республік з метою припинити процес розширення НАТО на схід; і, зрештою, поступово повернути Росії статус світової держави. Зазначених цілей російський лідер планує досягти, на думку німецького экс-міністра, за рахунок стратегічної енергетичної політики через встановлення повного контролю над лівовою часткою світових енергоресурсів та їх експортом [17]. Досягнути програми максимум – відновлення великодержавного статусу – Росії, як зазначалося, не дозволяє ресурсна обмеженість, а тому її керівництво зайняте пошуком союзників у побудові багатополярного світу, передусім тих, які

проявляють невдоволеність політикою США. Тому не випадкового РФ розглядає можливість участі в майбутніх інтеграційних проєктах, на кшталт ЄАС, таких потужних країн, як Китай, Індія, Іран, Туреччина тощо.

Одним із головних геополітичних завдань для Росії як євразійської держави є достатнє та прагматичне балансування між Європою та Азією, при цьому виключається жодне протиставлення цих двох континентальних векторів. У рамках формули «Схід-Захід» актуальним кроком російської геополітичної стратегії є вироблення нових гео економічних принципів стосовно як країн Західної Європи, так і АТР. Зміна рівноваги геополітичних сил відбувалася не на користь Росії. Про звуження її впливу в Євразії свідчить розширення «експансії» НАТО за рахунок пострадянського простору, здебільшого в Закавказзі і Середній Азії, які були проголошені зоною особливої відповідальності Альянсу. Не може не суперечити інтересам Росії активна участь Туреччини у розширенні євразійського геополітичного плацдарму, котра прагне мобілізувати транспортування енергоресурсів через Босфор і Дарданелли. На цьому фоні відносини РФ зі США можна розцінювати як ситуативну коаліцію, яка періодично виникає у разі необхідності регулювання цілого ряду питань на кшталт боротьби з викликами світової безпеці. Також Вашингтон зацікавлений у Росії передусім як у противазі Китаю, котрий дедалі набирає обрисів економічної надпотужності. При всьому Вашингтон не відмовляється від ідеї розширення НАТО у поєднанні з перебудовою структури безпеки в Європі і Євразії (про це, зокрема, свідчить Програма розвитку американської системи ПРО – *О. К.*), що можна розцінювати як засіб тиску на Москву [13].

Якщо півстоліття тому геополітична боротьба провідних світових гравців розгорталася в основному за контроль над територіями, то сучасні суб'єкти світової політики ведуть боротьбу за перерозподіл ресурсів: енергоносіїв, фінансових потоків, інфраструктури, товарів, послуг, робочої сили, інформаційних потоків тощо. Для цього кожен більш-менш потужний суб'єкт світової політики прагне максимально оптимізувати свою гео економічну стратегію. Саме економічні, а не військові ресурси визначатимуть чимдалі потужність великих держав. Зокрема, для Росії при розробці цієї стратегії враховується експортно-орієнтована модель її економіки, оскільки РФ по суті затиснута між трьома такими потужними світовими гравцями, як ЄС, Китай та Японія. У зв'язку з цим одним із шляхів збереження і подальшого зміцнення позицій Росії як одного з геополітичних центрів вважається

розвиток саме зовнішньоекономічної діяльності через кооперацію різнорівневих зв'язків у рамках великих геополітичних просторів [13].

Підтвердженням пересікання стратегічних інтересів РФ та ЄС слугувала ціла низка угод, укладених між двома центрами впливу упродовж 1990-х рр., котрі стосувалися як економічних зв'язків, так і проблем зміцнення європейської безпеки. Першим помітним підсумком такої співпраці стало підписання у 1999 р. договору про міжнародну науково-технічну співпрацю між ЄС і РФ [10]. Хоча у таких «двосторонніх» відносинах існувало чимало протиріч здебільшого через те, що Росія практично не виробила чіткої моделі відносин з ЄС як єдиним геополітичним партнером, розвиваючи їх окремо з Німеччиною, Францією, Великобританією, Італією та іншими країнами, які утворюють ядро цієї організації. Також досить алогічною виглядала стратегія та інституційні рамки майбутньої економічної співпраці щодо створення зони вільної торгівлі, оскільки ЄС досить тривалий час займав вичікувальну позицію щодо темпів проведення ринкових реформ в Росії та прискорення темпів її економічного зростання. Разом з тим дефолт російського карбованця, котрий стався у 1998 р., на невизначений час відтермінував реалізацію вказаних стратегій двосторонньої співпраці [8, 62].

Ще на початку 1990-х рр. з проведенням ринкових реформ у РФ з'явилися можливості для залучення прямих іноземних інвестицій в економіку. Саме тоді Європа та країни АТР проявили зацікавленість до російських енергоресурсів, диверсифікація торгівлі з якими прискорювалася по мірі лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків РФ. У 1990-х рр. обсяг торгівлі з ЄС та залучення прямих іноземних інвестицій був більшим порівняно з іншими країнами і складав у середньому біля 60 %. Приміром, частка товарообігу США та Японії в торгівельній структурі Росії складала на той час відповідно 7 % і 4 %. Варто нагадати, що більшу частину структури російського експорту до європейських країни (понад 50 %) становить сировинна продукція та енергоресурси, досі не витримує конкуренції (за виключенням військової і космічної техніки) високотехнологічна продукція [8, 63].

Сприятлива тенденція світового ринку на сировинну продукцію, яка склалася на 1999 р., дозволила прискорити темпи зростання російського ВВП на рівні до 8-10 % у 2000-2008 рр., після чого почався поступовий спад. У зв'язку з цим за підсумками 2013 р. зростання економіки Росії уповільнився до 1,5 %. Розвиток економічної інтеграції російського ринку до світового В. Путін вбачав через необхідність створення гармонічної спільноти економік від Лісабона до Владивостока (з перспективою створення зони вільної

торгівлі), яка б дотримувалася принципів загальної промислової політики, заснованої на технологічних і ресурсних потенціалах Росії та ЄС [12, 12]. Проте недостатня інтегрованість Росії у міжнародний економічний розподіл праці, практична відсутність експортної та інвестиційної диверсифікації, а також належної модернізаційної бази російської економіки породжує значні ризики консервації статусу постачальника сировинно-ресурсної продукції, яка слугує здебільшого розвиткові не РФ, а таких промислових гігантів, як ЄС і Китай [15]. Також структура російської економіки відзначається певними негараздами у налагодженні торгівельних зв'язків з країнами Східної Європи, які ЄС визначив як зону власних інтересів. Водночас «європеїзація» пострадянських країн, що розташовані між Росією і ЄС, призвели до зіткнення інтересів останніх. До позитивних сторін російсько-європейської співпраці слід віднести науково-технічну сферу, зокрема спільні наукові розробки вчених, фінансову участь Євросоюзу у програмах з дослідження та інновацій у сфері інформаційних технологій, біотехнологій та виробництва нових композитних матеріалів. Проте в цілому, не дивлячись на низку проблем у двосторонніх стосунках, ЄС залишається провідним торговельним партнером Кремля, а їх зв'язки носять більш об'ємний характер порівняно з такими світовими центрами, як Китай, США та Японія, і займають понад 50 % частки російського зовнішньоторговельного балансу. Все ж енергоресурси та сировинна продукція складають переважну частину російського експорту до ЄС, що дорівнює приблизно 70 % від загальної його кількості [8, 65, 67-68].

Так само, як і європейський вектор зовнішньої політики Росії, зв'язки з АТР розвиваються переважно у площині торгово-економічних. Проте відносини РФ з країнами цього регіону позначаються цілим рядом ускладнень, які є відчутнішими, ніж у відносинах з ЄС. Так, у стосунках з Китаєм ключовою проблемою є малозаселений Східний Сибір з його перспективою перетворення на об'єкт етнічної експансії Піднебесної. Наріжними каменем відносин Росії з Японією є проблема приналежності Курильських островів. На відносин Росії з РК та КНДР позначається незгодженість політики їх мирного співіснування, а безпосередня участь Москви у врегулюванні корейської проблеми не приносить їй особливих успіхів у оптимізації двосторонніх відносин.

Попри все активне повернення Росії в Азію відбулося у другій половині 1990-х р. з обґрунтування т. зв. доктрини «багатополярної альтернативності» новим очільником МЗС Є. Примаковим. Сутність цієї доктрини полягла в тому, щоб перейти від намагань негайної

інтеграції в євроатлантичні структури до політики самоствердження та гармонізації відносин з усіма геополітичними центрами багатополярного світу. Відзначимо, що частка азійських держав у зовнішній торгівлі РФ складала тоді лише 17 %. Відносно низькі показники торгівельного балансу пояснювалися здебільшого тим, що у країн АТР на відміну від ЄС була відсутня загальна стратегія економічної політики стосовно Росії. Необхідність розширення стосунків Росії з країнами АТР полягає у появі можливості залучення ресурсних інвестицій для модернізації Далекого Сходу і Східного Сибіру. У свою чергу країни АТР, економіка яких демонструє стабільне зростання, зацікавлені у залученні російських енергетичних ресурсів для, що свідчить про взаємодоповнюваність східних регіонів Росії та регіонів країн Південно-Східної Азії особливо під час спільної інтеграції у світове господарство. Утім, лідери РФ поки що обмежуються стратегією будівництва в Далекосхідному регіоні сітки нафто- і газопроводів, а також ліній електропередач, котрі на їх думку стануть основою економічної інтеграції Росії в АТР [8, 68-70]. Важливість розширення відносин РФ з азійськими країнами та їх взаємовигідність було акумульовано в «Концепції зовнішньої політики Російської Федерації» у 2000 р. [5]. Також важливим для Росії є її участь в Азійсько-Тихоокеанському економічному співробітництві (АТЕС) та СОТ, що має дати Росії можливість тісніше інтегруватися не лише в азійсько-тихоокеанську економіку, але й світову.

Таким чином, з другої пол. 1990-х рр. російське керівництво зрештою усвідомило необхідність дотримання балансу відносин між США та ЄС з одного боку та АТР з іншого. Утім, поки що ці регіони, враховуючи дисбаланс їхнього розвитку, цікавлять ЄС виключно як джерело енергоресурсів, оскільки особливої активності вкладати кошти у їх розвиток з боку як європейських, так і азійських країн не простежується. Все це, зрештою, не сприяє формуванню потужного сибірського і далекосхідного ринку, необхідного для модернізації економічної інфраструктури та соціально-економічного розвитку даних регіонів. До того ж прийнята у 1996 р. федеральна програма економічного і соціального розвитку Далекого Сходу і Забайкалля на період з 1996 по 2013 рр. фактично так і залишилася на папері [16]. Також досі є не реалізованою ідея перетворення Сибіру і Далекого Сходу в єдину економічну систему. Недостатня увага російського політикуму до азійського вектору зовнішньої політики стала однією з причин депресії східних регіонів Росії та значного відтоку населення до європейської частини Росії. Всі намагання проводити конверсійну політику місцевої влади Далекосхідного та Сибірського регіонів

практично не отримали фінансової підтримки центрального уряду [8, 73].

Економічні стосунки Росії з такими «тиграми», як Південна Корея, Гонконг, Тайвань, все ще залишаються ситуативними. У відносинах з Японією зберігалася певна частка недовіри, отримана у спадок з радянських часів у поєднанні з територіальними проблемами. Японія не поспішає інвестувати в енергетичний сектор Далекосхідного регіону, намагаючись ув'язати цей процес з аналогічними заходами американських компаній. Російсько-японська співпраця обмежується здебільшого науково-технічними та інноваційними зв'язками. На цьому фоні доволі обнадійливими залишаються стосунки з Республікою Корея та Китаєм, особливо у тих сферах, які стосуються налагодження спільного виробництва високотехнологічної побутової та промислової техніки. Зокрема, товарообіг між РФ та КНР вийшов у 2013 р. на рівень близько 100 млрд. дол., попри те, що десять років тому він складав усього 15,7 млрд. дол. Саме через це експерти радять Росії активніше розвивати свої торговельні відносини з Китаєм, які можуть стати альтернативою економічних відносин з країнами СНД. До прикладу, товарообіг РФ з Україною за 2013 р. склав 45 млрд. дол. з визріванням тенденції до зниження на фоні небувалої кризи у двосторонніх стосунках [1]. Проте не все так яскраво виглядає й у російсько-китайському торговельному секторі. Хоча порівняно з іншими країнами АТР Китай і залишається найбільшим торговельним партнером Росії, структура торгівлі між ними виглядає надто примітивно, оскільки не виходить за рамки усталеної формули – «енергоресурси і військова техніка в обмін на споживчі товари». При всьому низка стратегічних інтересів Росії й Китаю пересікаються на пострадянському просторі, зокрема щодо спільної більш поглибленої участі у роботі інтеграційного проекту ШОС.

Подібну структуру мають і російсько-індійські відносини. Приміром, на 60 % індійські військові оснащені зброєю російського виробництва. Доволі перспективною є кооперація інтересів обох держав у комп'ютерній, медичній та енергетичній сферах, зокрема участі Росії у будівництві атомної електростанції «Куданкулам» на півдні Індії та участі «Газпрому» у розробці газоносних родовищ на шельфі Бенгальської затоки. Як у відносинах з Китаєм, так і в стосунках з Індією Москва намагається надати останнім статусу стратегічного партнерства, про що, зокрема, свідчить регулярна серія взаємних візитів перших осіб цих держав. Національні інтереси Росії та Індії пересікаються у точці бачення сучасного світу як багатопольярного [9, 132-138].

У 2002 р. в Куала Лампурі було проведено спільний форум Росія – АСЕАН, головною темою якого стало питання прискорення торговельних операцій та інвестиційної діяльності. У подальшому подібні зустрічі стали нормою, на яких, зрештою, почали також підніматися питання безпеки, хоча традиційно основна увага їх учасників зосереджувалася виключно на економічній сфері. Що стосується таких країн, як В'єтнам, Монголія та Північна Корея, то тут варто зауважити, що РФ у найближчому майбутньому навряд чи досягне такого обсягу та щільності економічних відносин, які існували за часів СРСР [8, 74].

Таким чином, сучасна Росія все ще знаходиться у стадії пошуку оптимальної стратегії зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного розвитку, котра б збалансувала інтереси особистості, суспільства й держави. Поки жодна із запропонованих геополітичних концепцій, будь то західно-ліберальна чи неоевразійська, досі не знайшли достатньої державної підтримки та практичної реалізації. Головним для Росії сьогодні залишається дотримання геополітичного балансу між Європою та Євразією, а також підтримка власного шляху розвитку з перспективою покладання на себе відповідальності за створення трансконтинентального євразійського мосту. До того ж Кремлю варто відмовитися сьогодні від проведення агресивної політики на пострадянському просторі з метою забезпечення у подальшому добросусідських стосунків та зміцнення економічної співпраці, що, зрештою, дасть можливість всім сторонам стати та спільний шлях гармонійного розвитку і соціального добробуту.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гайдуцкий В.* России нужна интеграция не с Украиной, а... с Китаем // Зеркало недели. – 2013. – № 37. – 11 октября.
2. *Гладкий Ю.Н.* «Геополитическая конструкция» и «геополитический потенциал» – основные понятия геополитики / Ю.Н. Гладкий, С.В. Писаренко // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2013. – № 154. – С. 129-137.
3. *Дугин А. Г.* Основы геополитики. – М., 1997. – 608 с.
4. *Жаде З. А.* Национальные интересы и безопасность России в контексте геополитики // Вестник Адыгейского университета. – 2005. – Вып. 2. – С. 57-61.
5. Концепция внешней политики Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ng.ru/world/2000-07-11/1_concept.html.

6. *Кортунов С. В.* Имперские амбиции и национальные интересы. Новые измерения внешней политики России. – М., 1998. – 252 с.
7. *Лавалье Ф.* Геополитические стратегии современной России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.proza.ru/2010/06/01/440>
8. *Лицарева Е. Ю.* Интеграция России в глобальную систему экономических связей // Вестник Томского государственного университета. – 2005. – № 288. – С. 62-75.
9. Новые тенденции в международных отношениях в Азии / Отв. ред. А. М. Хазанов. – М.: Институт востоковедения РАН, 2002. – 241 с.
10. Угода про партнерство та співпрацю з ЄС (1994 р.); Спільна стратегія ЄС по відношенню до Росії» (1999 р.); Стратегія розвитку відносин Російської Федерації і Європейського Союзу на середньострокову перспективу (2000-2010 рр.)» (1999 р.).
11. *Панарин А. С.* Реванш истории: российская стратегическая инициатива в XXI веке. – М., 1998. – 392 с.
12. *Петров В. И.* К вопросу о политико-экономической интеграции России // Общество: политика, экономика, право. – 2010. – № 2. – С. 11-13.
13. Современное геополитическое положение России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.coolreferat.com/>
14. *Сорокин К. Э.* Геополитика современности и геостратегия России. – М., 1996. – 168 с.
15. *Тарасбух Д.* Россия 2013. Мрачные итоги года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hvylya.org/analytics/geopolitics/rossiya-2013-mrachnyie-itogi-goda.html>.
16. Федеральная целевая программа «экономическое и социальное развитие Дальнего Востока и Забайкалья на период до 2013 года» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bestpravo.ru/federalnoje/bz-gosudarstvo/q3v.htm>.
17. *Фішер Й.* Незалежність України – основа безпеки в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.de/йюшка-фішер-незалежність-україни-основа-безпеки-в-європі/a-17347870?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>.
18. *Хачатуров В. Р.* Россия и геополитическая стабильность мира // НГ-сценарии. – 1997. – 19 сентября.
19. *Шеремет О. Л.* Геополитическое положение России: современность и будущее // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2007. – Т. 10. – Вып. 31. – С. 152-156.

Кондратенко О. Ю. *Геополитический статус России как региональной державы.*

Рассмотрены теоретические и практические аспекты внешней политики РФ в контексте анализа трансформаций ее геополитического

статуса после распада СССР. Также представлено и проанализировано видение концепции евразийской геополитики разными авторами. Освещена геополитическая и геоэкономическая деятельность России в ее двух ключевых векторов: европейского и евразийского.

Ключевые слова: геополитика, геоэкономика, геополитическая стратегия, евразийская доктрина, Россия.

Kondratenko O. Y. The geopolitical status of Russia as a regional leader.

The theoretical and practical aspects of the Russian foreign policy in the context of geopolitical status transformation analysis after the USSR collapse are discussed in the article. In addition to this the understanding of the Eurasian geopolitics concept by different authors is presented and analyzed. The article deals with Russian geopolitical and geo-economic activities in the context of its two key vectors: European and Eurasian.

Keywords: geopolitics, geo-economics, geo-political strategy, Eurasian doctrine, Russia.

Холод І. Ю.

**ПЕРЕГОВОРИ ЩОДО ТРАНСТИХООКЕАНСЬКОГО
ПАРТНЕРСТВА:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Проаналізовано еволюцію інтеграційної моделі Транстихоокеанського партнерства та процес переговорів щодо її розширення за участі дванадцяти держав АТР. Автор розкриває перспективи і перешкоди переговорів та їхній потенційний вплив на створення загальнорегіональної зони вільної торгівлі в АТР.

Ключові слова: Азійсько-Тихоокеанський регіон, АТЕС, регіональна інтеграція, Азійсько-Тихоокеанська зона вільної торгівлі, Транстихоокеанське партнерство.

Однією з основних рис інтеграційних процесів у АТР та у Східній Азії на межі ХХ-ХХІ ст. стало підписання країнами регіону численних дво- та багатосторонніх угод про створення зон вільної торгівлі (ЗВТ). Згідно з даними Інституту Азійського банку розвитку, кількість підписаних країнами Східної Азії угод про вільну торгівлю збільшилась з трьох у 2002 р. (АФТА у 1992 р., ЗВТ Нова Зеландія – Сінгапур у 2000 р. та ЗВТ Японія – Сінгапур у 2002 р.) до сімдесяти шести, узгоджених ЗВТ до квітня 2013 р. [1]. Ще 113 проєктів ЗВТ наразі знаходяться на стадії переговорів або підписання. Ці угоди